

Л. М. Жукова,
к. е. н., доцент кафедри фінансів та кредиту,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄС

L. Zhukova,
Ph.D. in Economics, Associate Professor of Finance and Credit department,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

INSTITUTIONAL PROVIDING OF THE SYSTEM OF THE GOVERNMENT REGULATION OF THE ECONOMY IN THE EAST EUROPE COUNTRIES IN THE CONDITIONS OF THE MEMBERSHIP IN EU

У роботі розглянуто досвід країн Східної Європи в інституційному забезпеченні системи державного регулювання економіки за умов членства в ЄС. У процесі дослідження зазначено, що збільшення диспропорцій у соціально-економічному розвитку України свідчить про необхідність активізації процесів реформування та запровадження нових інструментів державного регулювання, які базуються на кращому світовому та європейському досвіді. Проведено аналіз ключових змін у сфері державного регулювання економіки, які відбувалися в країнах Східної Європи після їх приєднання до ЄС. Визначена необхідність активного пошуку власного шляху розвитку в напрямку побудови інституційних конструкцій системи державного регулювання економіки та зміцнення інституційного статусу держави. Запропоновано заходи щодо створення фундаменту задля досягнення національної ідентичності в процесі підготовки України до вступу в ЄС. Доведено, що українська економіка може досягти успіху, якщо влада буде вести діалог з народом, а реформи, в свою чергу, будуть комплексними та рішучими.

It is considered the experience of the East Europe countries in the institutional providing of the system of the government regulation of the economy in the conditions of the membership in EU. In the process of investigation it is determined that the increase of disproportions in the social and economic development in Ukraine argues about the necessity of activation the processes of formation and introduction the new government regulation mechanisms that are based on the best world and European experience. It is analyzed the key changes in the field of the government regulation of the economy which have taken place in the East Europe countries after their joining EU. It is determined the necessity of the active search for the own way of the development towards the building of the institutional construction of the system of the government regulation of the economy and strengthening the institutional status of the country. There are given measures as for the formation of the basis to achieve national identity in the process of preparation Ukraine for joining EU. It is stated that Ukrainian economy can achieve success under conditions that the government will dialogue with people and reforms, in their turn, will be comprehensive and decisive.

Ключові слова: інституційне забезпечення, інституційний статус держави, європейська інтеграція, державне регулювання економіки, країни Східної Європи, Європейський Союз.

Key words: institutional providing, institutional status of the state, european integration, government regulation of the economy, East Europe countries, European Union.

ВСТУП

Характерною ознакою розвитку України на сучасному етапі є орієнтація на європейську інтеграцію. Курс на

набуття повноправного членства в ЄС є пріоритетним завданням в системі цілей державного регулювання економіки та забезпечення інституційного статусу держави.

Таблиця 1. Угоди з країнами Східної Європи, які започаткували процес їх приєднання до ЄС

Країна-кандидат	Тип угоди	Дата підписання/набуття чинності	Спеціальний інститут партнерства, дата започаткування	Дата вступу до ЄС
Польща	Європейська угода про асоціацію (Europe Agreement establishing an association), скор. – Європейська угода	16.12.1991/ 01.02.1994	Партнерство в питаннях вступу (Accession Partnership) 30.03.1998	01.05.2004
Угорщина	Європейська угода	16.12.1991/ 01.02.1995	Партнерство в питаннях вступу 06.12.1999	01.05.2004
Румунія	Європейська угода	01.02.1993/ 01.02.1995	Партнерство в питаннях вступу 30.03.1998	01.01.2007
Болгарія	Європейська угода	08.03.1993/ 01.02.1995	Партнерство в питаннях вступу 30.03.1998	01.01.2007
Чехія	Європейська угода	04.10.1993/ 01.02.1995	Партнерство в питаннях вступу 30.03.1998	01.05.2004
Словаччина	Європейська угода	04.10.1993/ 01.02.1995	Партнерство в питаннях вступу 30.03.1998	01.05.2004

Джерело: складено на основі матеріалів [2].

Збільшення диспропорцій у соціально-економічному розвитку України свідчить про необхідність активізації процесів реформування та запровадження нових інструментів державного регулювання, яке базується на кращому світовому та європейському досвіді. Протягом останніх років у країнах Східної Європи накопичено значний досвід реформування політики та інституцій, що здійснюють державне регулювання соціально-економічного розвитку [1]. Саме тому для України особливий інтерес становлять модернізаційні проекти країн Східної Європи, реалізовані в процесі їхньої підготовки до приєднання до Європейського Союзу. Їх головне значення полягає в демонстрації ефекту модернізації, індукованої зовнішнім середовищем та його інституційними вимогами в умовах, коли ці інституційні стандарти одночасно є і певними символами, що формують базові очікування в країнах, які модернізуються. Процеси європейської інтеграції, які отримали своє найбільш виразне втілення в розвитку європейських співтовариств та утворенні Європейського Союзу, розгорталися під впливом складного комплексу чинників, які охоплювали не лише економічні, а й політичні, ідеологічні та культурно-ціннісні мотиви [2]. При цьому первинними серед них на початкових фазах європейського інтеграційного процесу були саме загальні міркування економічного характеру. Отже, для України актуальним є аналіз ключових змін у сфері державного регулювання економіки, які відбувалися в країнах Східної Європи після їх приєднання до ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні проблема інституційного забезпечення системи державного регулювання економіки перебуває у сфері наукових інтересів багатьох учених. Різні аспекти з цих питань висвітлено у працях Ж. Будвіля, У. Ізарда, Г. Колодка, П. Сегвері, С. Полларда, Т. Потканські, Б. Бесараб, З. Варналія, В. Гейця, А. Гриценка, Я. Жаліла, П. Єщенка, О. Яременка та ін. Наприклад, В. Геєць у своїх працях досліджує політико-економічні засади сучасного суспільства та інструменти досягнення кращого майбутнього. А. Гриченко робить акцент на дослідженні складових економічного простору ЄС та України в контексті інтеграційних процесів та пропонує інституційні засади кардинальних економічних змін у процесі переходу України до реконструктивного розвитку. Показовою є праця О. Яременка [3], в якій визначаються переваги та ризики фінансової відкритості економіки України у контексті імплементації Угоди про асоціацію з країнами Європейського Союзу в умовах, коли розмірність внутрішньої інституційної си-

стеми не збігається з розмірністю європейського конкурентного середовища. Також привертає увагу праця Г. Колодка [4], в якій вчений визначає базові підходи щодо реформування української економіки на основі досвіду європейської інтеграції Польщі. Отже, аналізуючи, систематизуючи та узагальнюючи праці багатьох учених, вкрай необхідним є подальший аналіз інтеграційних процесів економічного простору ЄС та України та пошук інституційних альтернатив у регуляторній політиці держави щодо набуття Україною повноправного членства в ЄС.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити досвід країн Східної Європи в інституційному забезпеченні системи державного регулювання економіки за умов членства в ЄС та визначити інституційні альтернативи інтеграційних процесів в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У процесі євроінтеграції України велике значення має узагальнення та максимальне використання досвіду країн Східної Європи, оскільки саме євроінтеграційний напрям державної політики став визначальним для держав цього регіону та їх стратегій розвитку в різних сферах.

Процеси підготовки до вступу в Європейський Союз стали потужним стимулятором проведення всередині країн-кандидатів необхідних системних реформ, пов'язаних із пристосуванням до умов функціонування цього об'єднання на основі підписаних угод про асоціацію (табл. 1). Системні реформи в країнах Східної Європи, незважаючи на певні труднощі, відбувалися під увагою та контролем з боку ЄС. Наприклад, упродовж усього періоду підготовки до вступу держави цього регіону отримували значну фінансову допомогу з його фондів таких, як програми PHARE [5], ISPA [6], SAPARD [7], а також брали участь у багатосторонніх програмах ЄС. І хоча для кожної країни-кандидата цей шлях відзначався виразною специфікою, зумовленою наявністю у неї своєрідного спектра проблем, все ж можна говорити про певні спільні характеристики цього процесу, які, напевно, мають закономірний характер і мали б враховуватися наступними кандидатами на членство в ЄС.

Передусім слід звернути увагу на те, що багато які неекономічні компоненти процесу адаптації до умов ЄС передують здійсненню заходів з адаптації у сфері власне економічних стосунків. Про це з усією очевидністю свідчить досить раннє виконання усіма країнами-кандидатами політичних критеріїв членства в ЄС — забезпечення прогресу у зміцненні та

поглибленні стабільності інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу і захист прав меншин. Водночас заходи з розвитку економіки, здатної витримувати конкурентний тиск, дещо відставали, і це спричинилося головним чином істотними часовими проміжками, необхідними для адаптації в національних умовах численних норм права ЄС.

Випередження процесами політичної адаптації заходів з адаптації в економічній сфері пояснюється тим, що проведення економічних реформ, які мали б позитивні наслідки, передбачає наявність ефективної системи державної влади та управління з чітким розподілом владних повноважень та захищеністю від корупції. Саме тому в країнах-кандидатах здійснювалися масштабні реформи систем державного управління та модернізація систем судочинства. І якщо, наприклад, у Румунії цей процес відбувався з більшими труднощами, ніж в інших країнах, то це істотно позначилося і на темпах адаптації до норм європейського права в економічній та соціальній сферах [2, с. 24]. У Словенії ж навпаки реалізація заходів Стратегії модернізації державного управління була зразком позитивного зв'язку між транспозицією та імплементацією норм *acquis*, які з самого початку йшли паралельним курсом.

У свою чергу, в Україні процеси суспільних трансформацій та адаптації до норм ЄС відбуваються здебільшого складно і суперечливо. Європейська економічна інтеграція для України передбачає стандартизацію та уніфікацію, визнання єдиних норм та правил соціально-економічного та політичного розвитку ЄС. І той факт, що у Європі "вийшло", не може розглядатися як гарантія для України, яка намагається приєднатися до ЄС. Саме тому наша держава повинна враховувати основні уроки досвіду вступу країн Східної Європи до ЄС, а також зміни в політиці розширення ЄС.

Показовим прикладом для України є застосування досвіду Польщі, який обґрунтовується спільним соціалістичним минулим, схожістю проблем і завдань щодо реформування різних сфер державної політики, вирішення яких покликане сприяти розвитку нашої держави.

Реалізацію ж успішної стратегії можна знайти в тій частині економічної науки, де викладено ідеологію нового прагматизму Г. Колодка, який у практичній площині для побудови довгострокового стійкого соціального, економічного та екологічного розвитку в Польщі, використовував метод трикутника. На першій вершині розмістилися цінності, які становлять фундамент суспільства та економічної активності. На другій вершині трикутника перебувають інститути, що служать основою ринкової конкурентоспроможності економіки. А на третій розташувалася політика, що визначає, як найкраще використовувати геополітичну позицію для розвитку і зміцнення держави та як будувати дружні стосунки з сусідніми державами. У цьому трикутнику вбачається новий прагматизм Г. Колодка у підході до пошуку найкращих та прагматичних рішень, у тому числі й для визначення змісту українських реформ, які він запропонував для України [4, с. 40].

Українській державі треба враховувати наявність стратегічних довгострокових інструментів національного ризик-менеджменту, що пов'язані з економічним суверенітетом, свідомо обраною моделлю соціально-економічного розвитку, включаючи й її ціннісно-інституційну основу, та стабільністю грошової одиниці. Як свідчить досвід Польщі у сфері практичного забезпечення оптимальної відкритості та оптимальних темпів інтеграції у зовнішній економічний та фінансовий простір, першочергові внутрішні проблеми та загрози для національної

ідентичності повинні постійно бути в центрі уваги держави, бізнес-спільноти та громадянського суспільства [3, с. 67]. Наприклад, Польща вже багато років зберігає як стратегічний орієнтир відмову від національної грошової одиниці та вступ до зони євро. Країна постійно та свідомо відкладає це рішення з огляду на інституційно-фінансовий його контекст, виходячи як з поточних міркувань фінансової доцільності (динаміка обмінного курсу золотого, інфляція, стан платіжного балансу, рівень міжнародних резервів), так і з балансу втрат та переваг інституційно-структурного характеру [3, с. 70]. Тобто Польща дуже обережна з імплементацією норм, що уявляються їй недостатньо сумісними з інституційним фундаментом держави та, у свою чергу, не хетує відбором тих інституційних конструкцій, які більше відповідають її соціально-економічному генотипу. Таким чином, Україні необхідно враховувати інституційно-структурні орієнтири трансформаційних перетворень, які практикуються в Польщі, задля збереження національної ідентичності та досягнення оптимальних темпів інтеграції у європейський соціально-економічний простір.

Також у процесі дослідження не можна залишити поза увагою досвід країн Східної Європи для вітчизняних орієнтирів трансформаційних зрушень системи державного регулювання в напрямку децентралізації та делегуванні повноважень центрів регіональної та місцевої влади. Так, у Польщі та Угорщині, де відбулися регуляторна та інституційна реформи та які запровадили ще до вступу до ЄС класифікацію NUTS на принципах тісної співпраці центрального та місцевих рівнів влади, корисний для України підхід передбачає, що державне втручання можливе лише в чітко визначених галузях (депресивні регіони з найнижчим рівнем соціально-економічного розвитку, де розташовані застарілі промислові підприємства) і проводиться в рамках виконання короткотермінових функціональних завдань.

Отже, успіхи регіонального розвитку Польщі та Угорщини за умов членства в Європейському Союзі значною мірою пов'язані з ефективною проведеною адміністративною реформою, що кардинально змінила вектори в політиці держав щодо територіального просторового планування. Загалом, узагальнення світового досвіду, аналіз прикладів зовсім несхожої політики регіонального розвитку в сусідніх державах, ставлять перед Україною актуальне завдання досягнення двох взаємопов'язаних цілей — реалізації потенціалу регіонів та примноження їх можливостей на шляху до формування єдиного консолідованого простору [1, с. 517]. Виконання цього завдання потребує активного пошуку власного шляху розвитку в напрямку побудови інституційних конструкцій системи державного регулювання економіки та зміцнення інституційного статусу держави. Тобто країна потребує проведення глибоких інституційних реформ, пов'язаних з адаптацією України до умов функціонування європейської спільноти у політичній, правовій та соціально-економічній сферах і здатністю своєю реальною практикою доводити належність до системи фундаментальних європейських цінностей. У напрямі здійснення реформ, в Україні уже відбулася пенсійна реформа та у найближчій перспективі очікується проведення земельної реформи та створення антикорупційного суду.

Модернізації держави від українських властей чекає і МВФ, і Євросоюз, і, врешті-решт, саме суспільство. Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології, рівень підтримки окремих реформ варіюється від 60 % до 90 %. При цьому зростає і розчарування населення змінами в країні (наприклад, переформатування медичної сфери). І все ж головним гальмом для вітчизняних перетворень,

на думку аналітиків, є не кризові часи і обережність влади, а надзвичайно потужна корупція [8]. Високий рівень актуальності цієї проблеми спостерігався у багатьох країнах, включаючи Болгарію, Латвію, Литву, Польщу, Румунію, Словаччину. Але, враховуючи пропозиції О. Балакіревої [2], подолання цього явища в Україні потребує комплексного підходу щодо формування політичної, адміністративної та бізнесової культури, позбавленої схильності до корупційної поведінки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність впровадження заходів щодо створення фундаменту задля досягнення національної ідентичності в процесі підготовки України до вступу в ЄС.

По-перше, подальша динаміка інституційного статусу держави на основі низки змін і реформ має передбачати тісне співробітництво приватного і державного секторів економіки. Для цього приватний бізнес та державні структури повинні вийти на якісно новий формат співпраці задля підвищення національної конкурентоспроможності.

По-друге, необхідно кардинально змінити вектори в політиці держави щодо реалізації потенціалу регіонів на шляху до формування єдиного європейського простору.

По-третє, подолання загроз трудовим ресурсній безпеці країни, які зумовлені демографічними викликами (швидке старіння населення, масове безробіття осіб працездатного віку, міграція, внутрішні переміщення осіб). Особливу занепокоєність викликає саме відтік за кордон якісної робочої сили, що загрожує збереженню національного суверенітету. Враховуючи, що Україна все ще перебуває у стадії масштабно інституційної реконструкції, для розвитку соціального капіталу необхідно визнати первинну роль людини з її ментально-ціннісними принципами, які саме і визначають ідентичність європейської цивілізаційної спільноти.

По-четверте, розвиток та подальше реформування галузей економіки з високим потенціалом. Це стосується сектора сучасних телекомунікаційних бізнес-послуг, хімічної промисловості, виробництва автомобілів, меблів та текстилю. Україна сьогодні здатна стати головним виробником продуктів харчування для країн Європи. Таким чином, враховуючи досвід країн Східної Європи, українська економіка може досягти успіху, якщо влада буде вести діалог з народом, а реформи, в свою чергу, будуть комплексними та рішучими.

Перспективи подальших розвідок полягають у детальному аналізі механізмів європейської інтеграції країн Центральної та Східної Європи для пошуку шляхів виходу з кризи та додаткових можливостей зростання української економіки в процесі глобальних зрушень.

Література:

- Гнатенко А.І. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку регіонів країн Центральної та Східної Європи / А.І. Гнатенко // Теорія та практика державного управління. — 2012. — Вип. 4 (39). — С. 512—519.
- Неекономічні пріоритети модернізації в Україні з урахуванням інтеграційного досвіду країн Центрально-Східної Європи: наукова доповідь / За ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". — К., 2015. — 162 с.
- Яременко О.Л. Фінансова складова Угоди про асоціацію України з країнами ЄС: додаткові можливості зростання та інституційні ризики / О.Л. Яре-

менко // Економічна теорія. — 2016. — № 2. — С. 63—74.

4. Колодко Г.В. Опыт Польши может быть полезен для Украины / Г.В. Колодко // Экономика Украины. — 2015. — № 6 (635). — С. 38—40.

5. Council Regulation (EEC) № 3906/89 of 18 December 1989 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People's Republic // EUR-Lex access to European Union law [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.eur-lex.europa.eu/>

6. Council Regulation (EC) № 1267/1999 of 21 June 1999 establishing an Instrument for Structural Policies for Pre-accession // EUR-Lex access to European Union law [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.eur-lex.europa.eu/>

7. Council Regulation (EC) № 1268/1999 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe in the pre-accession period // EUR-Lex access to European Union law [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.eur-lex.europa.eu/>

8. Україна посіла 20 місце в прогресі реформ серед країн Східної Європи і Центральної Азії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/2086091-ukrajina-posila-20-mistse-v-progresi-reform-sered-krajin-shidnoji-evropi-i-tsentralnoji-aziji.html>

References:

- Hnatenko, A.I. (2012), "Foreign experience of state regulation of the development of the regions of the countries of Central and Eastern Europe", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 4 (39), pp. 512—519.
- Balakiyeva, O.M. (2015), *Neekonomichni priorytety modernizatsii v Ukraini z urakhuvanniam intehratsijnoho dosvidu krain Tsentral'no-Skhidnoi Yevropy* [Non-economic priorities of modernization in Ukraine taking into account the integration experience of the countries of Central and Eastern Europe], *DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy"*, Kyiv, Ukraine.
- Yaremenko, O.L. (2016), "Financial component of the Association Agreement with EU countries: additional growth opportunities and institutional risks", *Ekonomichna teoriia*, vol. 2, pp. 63—74.
- Kolodko, H.V. (2015), "Polish experience may be useful for Ukraine", *Ekonomyka Ukrainy*, vol. 6 (635), pp. 38—40.
- EUR-Lex (1989), "Council Regulation (EEC) № 3906/89 of 18 December 1989 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People's Republic", available at: <http://www.eur-lex.europa.eu/> (Accessed 10 Nov 2017).
- EUR-Lex (1999), "Council Regulation (EC) № 1267/1999 of 21 June 1999 establishing an Instrument for Structural Policies for Pre-accession", available at: <http://www.eur-lex.europa.eu/> (Accessed 10 Nov 2017).
- EUR-Lex (1999), "Council Regulation (EC) № 1268/1999 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe in the pre-accession period", available at: <http://www.eur-lex.europa.eu/> (Accessed 10 Nov 2017).
- Unian.net (2017), "Ukraine ranked 20th in the progress of reforms among the countries of Eastern Europe and Central Asia", available at: <https://www.unian.ua/politics/2086091-ukrajina-posila-20-mistse-v-progresi-reform-sered-krajin-shidnoji-evropi-i-tsentralnoji-aziji.html> (Accessed 10 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 19.11.2017 р.